תעודה היסטורית

פגישת לוי אשכול ואריאל שרון בעניין פעולת קיביה - ירושלים, 3 בספטמבר 1965[1]

מבוא[2]

ביום שישי 3 בספטמבר 1965 בשעה תשע וחצי בבוקר[3] נפגש ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול בלשכתו בירושלים עם אלוף משנה אריאל שרון, רמ"ט פיקוד הצפון. הפגישה הייתה לפי בקשתו של שרון, אך גם "ביזמת ובידיעת הרמטכ"ל" יצחק רבין.[4]

באופן חריג, ככל הנראה לפי בקשתו של שרון, התקיימה הפגישה בארבע עיניים בלבד. בשל כך רשם אשכול בעצמו, בכתב ידו הקשה לקריאה, את מה שנאמר בה. הרישום הסרוק ופענוחו מצורפים בזה.

הימים היו ימי מערכת הבחירות להסתדרות (20 בספטמבר 1965), לכנסת ולרשויות המקומיות (2 בנובמבר 1965). המערך (צירוף של מפא"י ואחדות העבודה) בהנהגת אשכול נאבק מול רפ"י (רשימת פועלי ישראל) בהנהגת דוד בן־גוריון שפרש ממפא"י, ומול מפלגות נוספות. אך המאבק בין המערך לרפ"י היה החריף ביותר בגלל הנסיבות המיוחדות – בן־גוריון ייסד את מפא"י ועמד בראשה עשרות שנים, ועתה הוא עמד מולה וניסה להדיח אותה מהשלטון.

1 ארכיון המדינה, פ-4813/5, עמ' 155-161, רשם לוי אשכול, פענוח, הקלדה והתקנה: ארנון למפרום

2 מבוא וביאור – ארנון למפרום וזאב אלרון

3 ארכיון המדינה, "יומני עבודה של לשכת לוי אשכול 1963-1965", ג-9964/6, עמ' 154.

4 ארכיון המדינה, "מכתבי אשכול, 1.69-9.65", פ-4813/5, עמ' 155.

בליל שבת 30 ביולי 1965 קיים בן־גוריון אספת בחירות בשכונת צהלה שבתל אביב, מקום מגוריהם של קצינים רבים בצה"ל. כשבע מאות אנשים נכחו באספה. בתשובה לשאלה, הטיח בן־גוריון האשמה כבדה בפנחס לבון, ולפיה, לבון הורה לצה"ל לפגוע באוכלוסייה אזרחית בפעולת התגמול בקיביה בליל 14-15 באוקטובר 1953. זאת בתקופה שלבון כיהן כממלא מקום שר הביטחון, בעת שדוד בן־גוריון יצא לחופשה מתפקידיו הממלכתיים כראש הממשלה ושר הביטחון.[5] בפעולה נהרגו כשישים מתושבי הכפר. לדברי בן־גוריון: "לבון הפר את הצו הקיים בצה"ל לפגוע רק באנשי הצבא והמשטרה, וזה מה שקרה בקיביה, ולכן נאלצה הממשלה שלא לספר לציבור את האמת ביחס לפעולת תגמול זאת".[6]

בישיבת הממשלה ביום ראשון 1 באוגוסט 1965 הזכיר שר האוצר פנחס ספיר את דברי בן־גוריון על פעולת קיביה. אשכול לא היה מודע לדברים, כי טרם הספיק לקרוא את קטעי העיתונות. סגן ראש הממשלה אבא אבן הציע לפנות לראשי המפלגות ולבקש מהם שיתאפקו בדבריהם בענייני ביטחון. אשכול הסכים שיפנה אליהם, והמשך הדיון שמופיע בסטנוגרמה, הוא קטע ארוך שהושחר על ידי מערכת החשיפה של ארכיון המדינה. שר התחבורה משה כרמל הביע חשש, שמדינות ערב ינצלו את דברי בן־גוריון לתעמולה נגד ישראל. לכן הוא העלה רעיון לחקור את העניין על ידי גביית עדויות ועיון בפרוטוקולים, אך הוא עצמו הודה שהדבר מנוגד לכלל, שאין ממשלה חוקרת את מה שעשתה ממשלה קודמת.[7] בסופו של הדיון לא התקבלה החלטה אופרטיבית.[8]

את התקפתו של בן־גוריון על יריבו פנחס לבון יש לראות כחלק מהתקפתו על אשכול ואנשיו – אף שלבון לא היה אחד מאנשי אשכול. אלא שניסיונו

---

5 "בערב שאלות ותשובות בצהלה: בן-גוריון: רפ"י לא תיכנס לקואליציה עם גח"ל או מק"י", **דבר**, 1 באוגוסט 1965, עמ' 2.

6 "מעמד רפ"י לבית הדין העליון של מפא"י", **הארץ**, 1 באוגוסט 1965, עמ' 1. לאחר מכן הבהיר בן־גוריון את דבריו במכתב אל "הארץ", אך לא הכחיש את הדיווח ("בן-גוריון מבהיר את דבריו בעניין פרשת קיביה", **הארץ**, 3 באוגוסט 1965, עמ' 1).

7 אשכול השתמש בעיקרון הזה כדי לדחות את דרישתו של בן־גוריון לחקור את פעולתה של "ועדת השבעה" שהוקמה על ידי הממשלה ב־1961.

8 ארכיון המדינה, "ישיבת הממשלה 1 באוגוסט 1965", עמ' 11-16. בסטנוגרמה יש קטעים מושחרים נוספים. דיווחים על ישיבת הממשלה התפרסמו למחרת: "אשכול מנע דיון בדברי ב.ג. על קיביה", **הארץ**, 2 באוגוסט 1965, עמ' 3; יוסף חריף, "השרים התווכחו על גילוייו של ראש הממשלה לשעבר", **מעריב**, 2 באוגוסט 1965, עמ' 2.

של אשכול לקרב את לבון ותומכיו אליו באמצעות "מכתב חולדה"[9] היה לצנינים בעיני בן־גוריון.

אין זה מפתיע שפנחס לבון הכחיש את דברי בן־גוריון.[10] אך למרבה הפליאה גם ראש אג"ם דאז משה דיין הכחיש את דברי בן־גוריון וקבע: "לבון לא הורה לרצוח אזרחים". זאת למרות שבאותה עת, ב־1965, הוא היה אחד ממנהיגי רפ"י.[11]

פעולת קיביה בוצעה על ידי כוח משולב של יחידה 101 וגדוד הצנחנים 890 בפיקודו של שרון. ייתכן ששרון חשש כי טענתו של בן־גוריון, שמטרת הפעולה הייתה הרג אזרחים רבים ככל האפשר, תפגע בו עצמו. אולי זו הייתה הסיבה לכך שביקש את הפגישה עם אשכול.

בפגישה טען שרון, שרבות מפעולות התגמול הראשונות לפני הקמת יחידה 101 כוונו בחלקן כלפי אזרחים, אך הפעולות לא היו מוצלחות ולכן כמעט לא נפגעו בהן אזרחים. לדבריו, בפעולה בקיביה לא הייתה כוונה לפגוע באזרחים, אך האזרחים הסתתרו בבתים שיועדו לפיצוץ ולא יצאו מהם למרות אזהרות החיילים. במקרה אחד שמע קצין בכי של ילד לאחר שהפעיל את המטען. הוא קפץ לבית וחילץ את הילד תוך סיכון עצמי.

שרון העיד, שזמן קצר לאחר הפעולה הוא דיווח עליה לבן־גוריון, וזה האחרון בירך עליה. אולם בחודש מאי 1963, בעת שהשניים נפגשו, התכחש בן־גוריון לתמיכתו בפעולה והסתייג ממנה.

קידומו של שרון נעצר לאחר קרב המיתלה, והוא מילא שורה של תפקידי רוחב ואף שקל לעזוב את הצבא. כמה חודשים לאחר השיחה עם אשכול, בפברואר 1966, הוא קודם לתפקיד ראש מחלקת ההדרכה, ושנה לאחר מכן, כנהוג באותה תקופה, הוענקה לו דרגת אלוף.

---

9 ב־1 במאי 1964 שלח אשכול מכתב ללבון ולאנשיו, קבוצת "מן היסוד" במפא"י. במכתב הוא ניסה לפייס אותם על הדחת לבון מתפקיד מזכ"ל ההסתדרות ב־1961. אף שאשכול לא הצליח לפייס אותם והם פרשו ממפא"י, הביא המכתב לקרע בין אשכול לבן־גוריון.

10 "לבון: 'הסיפור בעניין קיביה אינו אמת'", **מעריב**, 4 באוגוסט 1965, עמ' 23. וכן: "פ. לבון מגיב על עניין קיביה: 'ב.ג. היה בעניינים'". **הארץ**, 17 באוגוסט 1965, עמ' 1.

11 "דיין ופיינרמן הגישו התפטרותם ממזכירות מפא"י", **הארץ**, 20 באוגוסט 1965, עמ' 6.

התעודה[12]

אריק שרון בא ביזמת ובידיעת הרמטכ"ל [יצחק רבין]

ברצונו להעמיד דברים על אמתותם. הכרזת בן-גוריון על קיביה מניעה אותו.

אני [שרון] ביצעתי המעשה ודיווחתי. הקבוצה הזאת [רפ"י] מסוגלת לכל דבר. המגמה לא עניין פנחס לבון. העניין הוא נגד אובייקטים אזרחיים. לכבול ידי הממשלה לפעולה. מאידך ישנה הרגשה שאין אנו מגיבים [היום] די ומספיק. הציבור מצפה לפעולה. כוונת בן-גוריון היא [מצד אחד] לכבול [את הממשלה] [ו]מצד שני בכדי להכשיל [את] הממשלה.

בחוג בית בנצרת [שמעון] פרס אמר שהצבא והצנחנים [-]. סיפר על תרומות [פעולות?] שלהם וסיפר גם הרבה סודות צבאיים. זה לא הוגן.

ועכשיו לעניין קיביה. בן גוריון אומר שבזמנו[13] בוצעו פעולות נגד אובייקטים צבאיים. ופנחס לבון אחראי לפעולה נגד [אובייקטים] אזרחיים. הוא [שרון] בדק ומצא שזה לא נכון ולא אמת. גם משה דיין לועג. נכון שבתקופה ההיא

12 הכתיב שונה לכתיב מלא. במקרים בהם לא פוענחה המילה נוסף הסימן [-]. במקרים בהם מבואר ביטוי הוא נכתב בתוך סוגריים מרובעים []. נפתחו ראשי תיבות: ב.ג: בן-גוריון, פ.ל: פנחס לבון, מ.ד: משה דיין, ע"י: על יד, ע"ד: על דרך, ב"ש: באר שבע. מילים שפירושן לא היה ברור הושם לידן [?]. אם יש אפשרות נוספת למילה הוספה האפשרות הזאת עם סוגריים מרובעים וסימן.

13 תקופת כהונת בן גוריון בתפקיד שר הביטחון – למעט התקופות בהן יצא לחופשה ובהן החליף אותו לבון בתפקיד שר הביטחון ומשה שרת החליף את בן-גוריון בתפקיד ראש הממשלה.

[לפני הקמת יחידה 101 בקיץ 1953] פשוט הפעולות הללו לא הצליחו. הייתה פעולה נגד שרפעט [שרפאת] ליד ירושלים 7.2.1951. פוצצו בית המוכתר ועוד בתים.[14] ב-8.2.1951 בדיר בטוט [בלוט] התקפה על אזרחים שלא הצליחה.[15]

25.9.1951 התקפה על א-צאפי – ים המלח, לא הצליחה אם כי נהרגו חמישה אזרחים.[16]

6.1.1952 שלוש התקפות. I בית ג'אלה, II בית פוריק, III אידנה – בית גוברין[17]. 23.1.1953 שתי התקפות על פלאמה על יד קלקיליה.[18]

18.5.1953 [19.5.1953] פעולות נגד כפר חוסן על יד מבואות [מבוא] ביתר. פעולה נגד פרעון על יד טולכרם. פעולה על יד מידיה על יד בן שמן.[19] ונגד אזרחים בדואים בדרום על דרך באר שבע-חברון.

---

14 לפי האשמות הירדנים, כפי שפורסמו בעיתון **הארץ** למחרת, רצחו מסתננים יהודים 12 תושבים ופצעו 18 מהם. שלושה בתים פוצצו. לפי דיווח ירדני נוסף, שפורסם ב**הארץ** למחרת, נהרגו עשרה ונפצעו שמונה. הפעולה נעשתה לאחר שישראלי נרצח ליד מנזר סן סימון, כמה מאות מטרים מהכפר, ולאחר רצף של התקפות מירדן בשבועות הקודמים. לפי בני מוריס, **מלחמות הגבול של ישראל 1949-1956**, תל אביב, 1996 (להלן מוריס 1996), עמ' 221, נהרגו תשעה בני אדם, ביניהם שלוש נשים וחמישה ילדים.

15 לפי תלונה ירדנית שהוגשה לוועדת שביתת הנשק ביום שבת 10 בפברואר ופורסמה למחרת ב**הארץ**, פוצצו שלושה מבנים באזור קלקיליה-טול כרם, ונהרגו שבעה מקומיים.

16 ההתקפה באה בתגובה לסדרת פיגועים, ובהם תקיפת כלי רכב צבאי ישראלי, שבמהלכה נפצעו חמישה. לפי מוריס 1996, עמ' 228-229, ההתקפה בוצעה במשך יומיים, 24-25 בספטמבר ונהרגו בהן אישה ובתה.

17 בפעולת התגמול שהתבצעה בבית ג'אלה נהרגו שישה תושבים ביניהם שתי נשים ושתי ילדות (מוריס 1996, עמ' 230-231). לא ידוע לנו על פעולות שבוצעו באותו יום בבית פוריק ובאידנה. אך באותו יום ביצעה ישראל עוד שתי פעולות תגמול. האחת כוונה נגד מאהל בדואים בבורייג' ברצועת עזה ובה נהרגו כ-15 תושבים והשנייה נגד בית בכפר עמוואס בה היה רק פצוע אחד (מוריס 1996, עמ' 230-232).

18 בראשונה, מבצע "עופרה", נבלמה הפלוגה התוקפת בגדר הכפר, ונהרג חייל. ההתקפה השנייה, בסד"כ גדודי הייתה ב-29.1.1953 (מבצע "לילית", במהלכה נהרג עוד חייל). בהתקפה השנייה אמנם פוצצו מספר מבנים בפאתי הכפר, אולם שתי ההתקפות נחשבו לכישלונות. באותו לילה נערך גם מבצע של פלוגת צנחנים בכפר רנתיס ("מבצע אפר ואבק"), שגם בו נבלם הכוח התוקף, והסתפק בפיצוץ בית אחד. בין המבצעים, ב-25 בינואר 1953, נערכה ישיבת ממשלה שבה נדון המצב בגבולות. בישיבה לא השתתף בן גוריון, שהיה בחופשה. לאחר הפעולות, קיצר בן גוריון את חופשתו וניהל ישיבת ממשלה ב-4 בפברואר, שבה הציע כיבוש שטחים כתגובה למעשי חבלה. לחץ אמריקאי בשבועות הבאים גרם לו לזנוח זמנית את מדיניות הגמול.

19 ב-20.5.1953 היו פשיטות על בית נובא ובית ליקיה בסמוך לבן שמן.

כמעט כל הפעולות לא התבצעו כיאות. רוב הפעולות באותם הימים בוצעו נגד אזרחים. גם תאופיק [1960][20] וגם נוקיב [1962][21] היו פעולות נגד אזרחים.

ודווקא נגד [אובייקטים] צבאיים החלו בימי פנחס לבון הפשיטה למחנה הלגיון באזון [עזון] – [ממזרח ל]קלקיליה אחרי רצח יהודי ברעננה סוף יוני 1954.[22] הפעולה התקיפה נגד מוצב מצרי על יד כיסופים.[23] אריק [שרון] נפצע שם.

פעולה שלישית – חטיפת אנשי לגיון בבית אור [עור] אלתחתא, בית חורון תחתונה, על יד לטרון.[24] ועוד פעולה נגד משטרת צוריף בינואר 1955 לא בוצעה. הוחזרנו מן הדרך בגלל אינפורמציה חדשה. בימי פנחס לבון הייתה הקפדה חמורה על ביצוע מדוקדק. הוא עצמו קיבל נזיפות על חריגה. היה איסור חמור להשתמש באש בבתים בטרם בדיקה בפנסים.

ועכשיו קיביה

הוא, אריק, תכנן והיה אחראי לביצוע. הוא היה על המקום. הוביל את האנשים. בדק בבתים, נתן הוראות מה לפוצץ. היה [?] שם 5 שמות. הפקודה לא הייתה אחרת מאשר פקודות אחרות. לפוצץ מקסימום בתים ולפגוע בגברים בדיוק כמו בכל הפקודות למפעלים קודמים. ההבדל בזה שהפעם הצליחה הפעולה והיא אגב הייתה בת השפעה על הערבים ממדרגה ראשונה גם על צה"ל – שאיבד כמעט קודם את היוקרה שלו וגם על הערבים.

הערבים לא היו רגילים לפעולות גדולות ומוצלחות מצדנו. הם התרגלו לכך שצה"ל בא ומפוצץ איזה בית בקצה הכפר. הפעם בא צה"ל, השתלט על הכפר. בכפר הייתה דממת מוות. 10-12 הרוגים היו, כולם בפעולת הכיבוש והחדירה. על זאת דיווח עוד בבוקר [אחרי הפעולה].

אבל פוצצו 40-50 [אנשים] בבית. כנראה שחלק מהתושבים התחבא בבתים.

---

20 מבצע "חרגול". המבצע אמנם כוון לכיבוש כפר, אולם בכפר הייתה נוכחות צבאית סורית, ובקרב נהרגו ארבעה חיילים ו-17 נפצעו.

21 מבצע "סנונית". למעשה, המבצע כוון גם לכיבוש מוצבים, ולא רק לכיבוש הכפר. במבצע נהרגו שבעה חיילים ואחד נעדר. שהוגדר לאחר מכן כחלל צה"ל שמקום קבורתו לא נודע.

22 מבצע "ברוך 1", 29 ביוני 1954.

23 מבצע "עין תחת עין", ב- 10 ביולי 1954.

24 כדי לשחרר את החייל יצחק ג'יבלי שנפל בשבי במבצע "ברוך 1", באוגוסט-ספטמבר 1954 ערך גדוד 890 בפיקוד שרון סדרת מבצעים לתפיסת חיילים ירדניים, שהוחלפו תמורת ג'יבלי.

לא ראינום. במקרה אחד שמע קצין החבלה בכי של ילד לאחר שהפעיל כבר את הפתיל. הוא סיכן עצמו קפץ לבית והוציא את הילדה. יותר לא נראו אנשים.

הוזמנתי לבן-גוריון כעבור 3-4 ימים בירושלים. דיווחתי על הפעולה. היה מרוצה מהפעולה ואמר: "לא חשוב מה יאמרו בעולם. חשוב מה יחשבו הערבים בסביבה". תמה השיחה.

חודש לפני שפרש[25] פרישה אחרונה קראני ואמר לי ושאל אולי אני זוכר מי נתן ההוראה בפעולת קיביה. עניתי שאינני זוכר מי נתן את ההוראה, אני זוכר למי דיווחתי על הפעולה. הוא, בן-גוריון, אמר: "התביישתי בפעולה זאת" ואריק אמר "אינני יודע מה מחשבתך על זה היום. אזכירך מה אמרת לי אז". חזרתי על דבריו והסברתי לו איך בוצעה הפעולה. בן-גוריון לא נסוג מדבריו ואמר שהתבייש בזמנו.

בכל אופן בן-גוריון יודע את האמת ושמע ממני את התיאור והדברים שהוא, בן-גוריון, השמיע אז [כך!] 1963. הוא גם נרגז לשמוע דבריי.

ועוד: כל הזמן השפיע עליי [על שרון] מצב ואופן חיפוש הדרך נגד פנחס לבון. גם משה דיין מלגלג על הדרך והשיטה שלהם [של אנשי רפ"י] לחפש אמצעים להשחיר את פנחס לבון.

25 במקור: "לפני חדש לפני שפרש". ככל הנראה אשכול רשם בטעות פעמיים את המילה "לפני". שיחתם של בן-גוריון ושרון התקיימה בחודש מאי 1963.

פרוטוקול הפגישה

